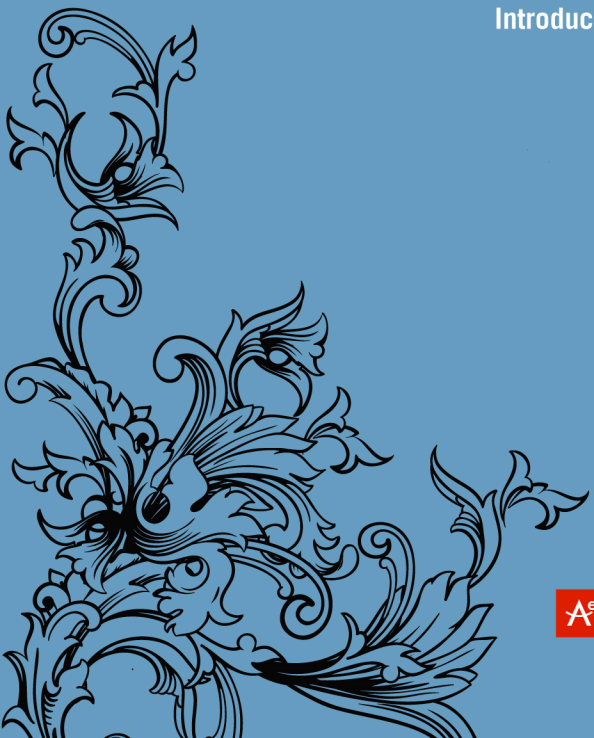
Thomas More

UTOPIA

Traducció de Núria Gómez Llauger
Introducció de David Gálvez

Angle Editorial

UTOPIA

EL FAR
31

Títol original:
De optimo rei publicae deque nova insula Vtopiae

© Núria Gómez Llauger, per la traducció

© David Gálvez, per la introducció

© 9 Grup Editorial, per l'edició
Angle Editorial
Muntaner, 200, àtic 8a
08036 Barcelona
T. 93 363 08 23
www.angleeditorial.com
angle@angleeditorial.com

Primera edició: novembre de 2016
ISBN: 978-84-15307-50-1
DL B 22282-2016
Imprès a Romanyà Valls, SA

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre, ni la seva incorporació a un sistema informàtic, ni la seva transmissió en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del copyright.

Thomas More

UTOPIA

Traducció de Núria Gómez Llauger
Introducció de David Gálvez

Angle Editorial

UTOPIA COM A REPRESENTACIÓ INACABADA

A banda d'autor i filòsof social, Sir Thomas More —venerat pels catòlics com a sant— va ser advocat, jutge i jurista, sotstresorer de l'Exchequer, *High Steward* de les universitats d'Oxford i Cambridge, membre del Parlament, *undersheriff* de Londres, *Master of Requests*, canceller del ducat de Lancaster —amb responsabilitats executives i judicials sobre gran part del nord d'Anglaterra—, secretari i conseller personal d'Enric VIII, diplomàtic, cavaller i gran canceller de la Gran Bretanya.

Amb la distància, però, la destacadíssima activitat pública que Thomas More va dur a terme al llarg de la seva vida (1478-1535), i que va acabar menant-lo al patíbul per un enfrontament amb Enric VIII, ha acabat cedint en importància davant de la dimensió creixent que *Utopia*, publicada per primer cop el 1516, ha adquirit com a fita del Renaixement, com a exemple alhora de

continuació i evolució de les idees polítiques i del pensament filosòfic i com a renovadora d'un cert tipus d'humanisme cristià.

A *Utopia* More descriu, a través de la veu interposada de Rafael Hitlodeu un Estat bastit sobre la base de la raó i al servei del bé comú, tot abraçant temes que tenen a veure amb els drets de la dona, l'educació pública, el colonialisme, la justificació (o no) de la guerra, el pluralisme de cultes religiosos, la igualtat social o la possibilitat d'una justícia equànime. A continuació entrarem en detalls sobre alguns d'aquests assumptes i altres de relacionats per intentar il·lustrar la idea bàsica que *Utopia* segueix resultant sorprenentment contemporània tot i els cinc-cents anys transcorreguts des de la seva primera publicació, així com un text fundacional en els àmbits de la filosofia, la teoria política i la literatura.

Impossibilitat i necessitat de la utopia

La *Utopia* de More ens planteja en termes força intensos quant a abast i profunditat de mires un reguitzell de qüestions que tenen a veure amb les bases del funcionament i l'organització d'una societat idíl·lica.

Així, una de les claus rau en el fet que aquesta societat funciona idíl·licament, ni que sigui des de la ficció. Alhora, sabem que certs plantejaments lògics —o certes ofertes de solució que poden semblar lògiques— són difícilment aplicables en un pla pràctic perquè cal imposar-los sobre la realitat, que sol ser tossuda i, aparentment, molt menys fictícia.

Us proposo uns quants exemples de les preguntes que suscita *Utopia*, sense intenció de ser literal:

¿Quan col·laboro a adobar aquell problema que tenim a la comunitat? ¿Quan tinc uns drets com a persona que em són del tot inalienables? ¿Quan exigeixo que el govern local o de l'Estat m'ajudi en o em resolgui tal o tal altra dificultat? ¿Quan he de contribuir amb el meu esforç al bé general? ¿Quan demano que em siguin garantits uns drets? ¿Quan espero que s'imposi aquell veredicte judicial? ¿Quan s'acaben els meus drets individuals i comencen les meves obligacions comunals?

Aquesta mena de qüestions de fons s'amplifiquen al llibre fins a generar una sensació d'absolut. *Utopia* tendeix a l'exhaustivitat, a una atenció que talla fins al moll de l'os: mira d'atendre a la complexitat d'una societat amb els peus plantats en un règim medieval però amb la vista posada en la modernitat. (I sí, teniu tota la raó, òbviament: el

«quan» de les preguntes formulades com a exemples no és més que un recurs retòric que cal enriquir amb «des de quan», «com», «per què», «fins quan», «on», etcètera.) *Utopia* suposa una modalitat de lectura intensa, que exigeix estar disposat a submergir-se a fons en els temes.

Vista la necessitat que tenim de seguir fent la mena de preguntes que ens haurien de permetre viure millor, queda clar que avui la utopia és igual de necessària que el dia que More va publicar la seva obra.

D'una banda, és cert que el 1516 More no funda un cànon —literari o de pensament filosoficosocial o politicosocial— del no-res. Existia una tradició grecollatina clàssica d'autors que havien reflexionat tant sobre aspectes purament contemplatius i filosòfics com sobre la gestió pràctica de la cosa pública i de l'organització social. A banda de detalls concrets que es mencionen més endavant, podríem citar *antecedents* com la *Història sagrada* d'Evèmer, el fragment conservat de *Les illes del Sol* de Iambul o la «Vida de Licurg» de Plutarc (dins de les seves *Vides exemplars*).

D'altra banda, però, More forja un concepte nou que rau en la combinació del món del segle XVI que ell coneix per via vivencial, més un món de

referents i coneixements de tradició grecollatina, més un altre de purament ficcional. Aquesta és l'estranya combinació apòcrifa que More genera per arribar allí on no el poden menar ni l'experiència ni la tradició pures: tant per parlar-nos de la realitat com per empènyer-nos a plantejar els canvis necessaris per millorar-la.

La ficció com a cànon i arrel de la realitat

Alto! Vaig tenir un professor que apuntava que el més important sol ser allò que diem de passada o entre parèntesis, i que de vegades val la pena saber deixar-ho campar una estona. Provem-ho. Fem péixer una afirmació: a *Utopia* es dóna un univers de ficció que inclou el món real —i que, per tant, esdevé fictici per contagi—. Hi trobem un alfabet, una llengua i personatges inventats, viatges i cultures fictícies, etcètera. Tot servit, com dèiem, en una barreja que empra també i ens remet a fets, lleis, usos, llengües, cultures o gent reals o basats en fets reals, com se sol dir ara. Tot això presentat sota la forma d'un nou model literari que suposa la base d'una nova tradició literària i de pensament filosoficosocial o politicosocial que generarà múltiples brots, branques, botons, flors i fruits.

UTOPIA

La millor ordenació de l'estat
i la nova illa d'Utopia

LLIBRE PRIMER

Discurs de l'extraordinari Rafael Hitlodeu
sobre la millor forma de govern,
escrit per l'il·lustre Thomas More,
sotsgovernador de Londres i ciutadà
d'aquesta ínclita ciutat britànica

No fa gaire temps, Enric VIII, invicte rei d'Anglaterra, distingit per tots els dons propis d'un príncep egregi, va enviar-me com a llegat a Flandes amb la missió de tractar alguns assumptes controvertits amb l'il·lustre rei Carles de Castella.[6] El meu únic col·lega i company de viatge era l'incomparable Cuthbert Tunstall,[7] a qui el rei, amb l'aprovació general, havia encarregat feia poc la cura dels arxius de la cort. D'ell, no en faré ara un panegíric, i no pas perquè, pel fet de ser amics, algú pugui dubtar de la sinceritat del meu testimoni, sinó perquè em sembla que la seva virtut i el seu saber estan per sobre de qualsevol elogi que jo pugui fer-ne. La seva reputació és tan brillant que no cal que jo hi afegeixi res, si

6. Ben aviat es convertiria en Carles I d'Espanya.

7. Cuthbert Tunstall era bisbe de Londres i amic personal de More.

no és que pretenc, com se sol dir, «il·luminar el sol amb un llumí».[8]

A Bruges vam reunir-nos, tal com havíem convingut, amb aquells a qui el príncep havia confiat aquest afer, tots ells homes il·lustres. Al capdavant hi havia el prefecte de la ciutat, un home magnífic, i tot seguit venia George de Temsecke, prebost de Cassel, que era al capdavant i liderava la delegació. La seva magnífica eloqüència es devia no només a la pràctica sinó, sobretot, a la naturalesa, i era un dels jurisconsults més experts en aquest tipus d'assumptes, que tractava amb molta habilitat gràcies a la seva capacitat personal i a una llarga experiència. Vam mantenir diverses reunions amb ells, però en diversos punts no vam arribar a cap acord, per la qual cosa els nostres interlocutors van decidir marxar uns quants dies cap a Brussel·les per parlar-ne amb el príncep i conèixer el seu punt de vista sobre la qüestió. Jo, ateses les circumstàncies, decideixo anar-me'n a Anvers.

Mentre sóc a la ciutat, entre d'altres visites —i sens dubte la més grata—, rebo sovint la de Peter Giles. Natural d'Anvers, és tot un cavaller i ben digne del reconeixement i la confiança que els seus

8. Refrany tradicional que Ciceró usa a *Els límits del bé i del mal* IV, 12, 29.

li demostren, ja que no conec cap jove més erudit i honest que ell. Les seves qualitats morals són excel·lents i posseeix una vasta cultura literària, a la qual cosa cal afegir un tarannà senzill i un caràcter obert. El seu cor, a més, és tan ple d'afecte, d'amor, de felicitat, que amb prou feines en trobaries un o dos que s'hi poguessin comparar pel que fa a la seva entrega als amics. Té una modèstia poc freqüent, no fingeix mai i es distingeix per una noble senzillesa. La seva conversa és tan agradable i enginyosa, i el seu tracte tan amè, que em va fer sentir com a casa i em féu molt més suportable l'enyor de la pàtria, de la llar, de la dona i dels fills, els quals ja tenia ganes, gairebé ànsia, de tornar a veure, atès que ja feia més de quatre mesos que era fora de casa.

Un dia em trobava a l'església de Santa Maria, obra d'arquitectura magnífica i un temple molt concorregut. Hi havia anat a oir missa i, un cop acabat l'ofici, quan em disposava a tornar on m'allotjava, vaig veure Peter Giles, que parlava amb un foraster: era un home d'edat avançada, de rostre adust i barba espessa; duia una capa que li penjava de l'espatlla, amb un cert aire de deixadesa, i, per la cara i per la vestimenta, em va semblar un mariner. Aleshores Peter em va veure, se'm va acostar i va saludar-me i, quan jo, al meu torn,

mirava de fer el mateix, em va apartar una mica i em va dir, assenyalant l'home amb qui l'acabava de veure parlar:

—El veus? Ara mateix pensava dur-lo a casa teva.

—Doncs el rebria de molt bon grat, si vingués de part teva.

—Ell mateix es recomanaria tot sol, si el coneguessis. Avui dia no hi ha ningú més que et pugui explicar una història tan magnífica sobre terres i pobles desconeguts, que sé del cert que frisaries per sentir.

—Per tant —li vaig respondre—, no anava gens errat. Tan bon punt l'he vist, he tingut la sensació que era patró d'una nau.

—Doncs mira —em va dir ell—, t'has ben equivocat: tot i que certament ha navegat, no ho ha fet com feia Palinur, sinó com Ulisses o, més aviat, com Plató.[9]

---

9. Palinur era un pilot, molt expert, del vaixell en què viatjava Eneas durant el seu periple per marxar de Troia i arribar a les costes italianes. Tanmateix, durant el viatge cau al mar, adormit per un déu. De fet, les aventures d'Eneas estan inspirades en les del mateix Ulisses. Si More, però, dóna com a exemple Plató, és perquè considera que el viatge d'Hitlodeu no és un mer viatge d'aventures —com els de Palinur o Ulisses—, sinó un com el que va dur a terme Plató, quan va anar a Sicília a visitar el rei Dionís de Siracusa.

Aquest Rafael, que de cognom es diu Hitlodeu, sap llatí i té un coneixement excel·lent de la llengua grega, a la qual s'ha dedicat amb més interès que a la de Roma perquè s'ha consagrat totalment a l'estudi de la filosofia; de fet, considera que, a banda d'algunes obres de Sèneca i de Ciceró, en aquest camp no hi ha quedat res de significatiu escrit en llatí. Va deixar als seus germans el patrimoni que li corresponia, allí al seu país, a Portugal, i, àvid de veure món, es va afegir als tres darrers viatges dels quatre que dugué a terme Amerigo Vespucci,[10] i dels quals pots llegir coses ací i allà. Fou un fidel company de viatge, però de l'últim ja no en va tornar: després que ell hi insistís molt, Vespucci va autoritzar-lo a formar part del grup de vint-i-quatre que, al final de la darrera expedició, es van quedar en una fortificació remota. Ell ho féu per voluntat pròpia, ja que el seu temperament el duia més a voltar món que a preocupar-se per on l'enterrarien. De fet, sol dir: «A qui no té urna, el cel el cobreix»,[11] i «A tot arreu hi ha camins que duen

10. Amerigo Vespucci (1454-1512) era un comerciant i cosmògraf italià, de Florència, que més endavant es va naturalitzar castellà. Va fer diversos viatges al Nou Món i, de fet, el continent americà rep aquest nom en honor seu.

11. Vegeu Lucà, *La guerra civil* VII, 819.

al cel».[12] Però és ben cert que, si Déu no li fos tan propici, aquestes conviccions no el farien arribar pas gaire lluny.

Després que Vespucci hagués marxat, va recórrer diverses regions amb cinc dels companys que s'havien quedat a la fortalesa, amb tan bona fortuna que van arribar a Taprobana i, des d'allí, a Caliquit,[13] on va trobar unes naus portugueses que, quan ja n'havia perdut tota esperança, el tornaren cap a casa.

Quan en Peter va haver acabat d'explicar-me aquesta història, li vaig agrair l'amable atenció de procurar-me una trobada amb un home que podia oferir-me una conversa tan profitosa i, tot seguit, vaig dirigir-me a Rafael. Ens vam saludar tal com pertoca en una primera trobada i després vam entrar a casa meva i, un cop al jardí, vam començar a parlar asseguts en un banc cobert d'herbei.

Aleshores Rafael ens va explicar com, quan Vespucci se'n va haver anat, ell i els seus companys de fortalesa van començar a comunicar-se amb els

12. Resposta atribuïda a Anaxàgores quan estava agonitzant a Lampsàquia i li proposaren de dur-lo a Clazòmenes, la seva vila natal. Thomas More devia llegir l'anècdota a Ciceró, *Tusculanes* I, 43, 104.

13. Aquests topònims es refereixen, respectivament, a Sri Lanka i a Calcuta.

nadius i a fer-los regals, fins al punt que no només s'hi relacionaven de manera pacífica sinó gairebé amical, i es van guanyar el favor d'un rei del qual ara no recordo ni el nom ni el país que governava. Ens explicava que, tant a ell com als seus cinc companys, els va obsequiar generosament amb provisions i diners per al viatge que havien de fer, tant per aigua, en barca, com per terra, en carro, i també els va oferir un magnífic guia que els conduís i bones recomanacions que els servissin de presentació per a d'altres senyors i monarques. Així, després de molts dies de viatge, van descobrir viles i ciutats, però també estats molt poblats i organitzats de manera ben remarcable.

Ens explicava que, per sota de la línia de l'equador, tot el que abraça l'òrbita solar és un enorme desert tòrrid on fa una calor sufocant i perpètua. Tot és àrid i l'ambient és hostil arreu; és una zona habitada per feres, serps i homes que poc se'n diferencien, tant per la perillositat com pel salvatgisme. A mesura que se n'allunyava, tanmateix, tot es feia més amable: el cel era menys aspre i la terra començava a cobrir-se d'una verdor suau, i homes i animals eren menys ferotges. Novament s'hi trobaven comunitats, viles i ciutats que tenien rutes comercials establertes per mar i per terra, i

no només entre si, sinó també amb altres països llunyans.

Des d'allà, i cap a totes direccions, van poder descobrir múltiples terres desconegudes, ja que qualsevol nau que emprenia un viatge els acollia a tots sis de bon grat. Els primers vaixells que van albirar eren de quilla plana, amb les veles esteses, fetes de vímet o de papir, i, en altres indrets, fetes de cuir. Més endavant, van topar-ne de quilles punxegudes i amb veles de cànem, i, per fi, vaixells com els nostres. Els mariners coneixien molt bé tant el mar com el firmament, però Rafael explicava que la seva reputació va créixer entre ells quan els va ensenyar a fer anar la brúixola, ja que no sabien que existia. Aquest desconeixement feia que només s'aventuressin a navegar mar endins a l'estiu, i amb molta precaució. Ara, en canvi, gràcies a la fe en l'agulla magnètica, també desafien l'hivern; això sí, amb més confiança que seguretat, perquè, si no vigilen, aquest invent meravellós que els hauria de fer un gran bé es podria acabar convertint en la causa de grans mals.

Seria molt llarg d'explicar tot el que va referir sobre aquelles terres i, d'altra banda, no és l'objecte d'aquest llibre. Tal volta en un altre lloc donaré compte del que em sembla que no s'hauria

de deixar d'explicar, com per exemple, i sobretot, els costums justos i savis d'homes que viuen, com a ciutadans responsables, en alguns d'aquests indrets. Nosaltres, certament, teníem molt d'interès a saber més coses sobre aquesta qüestió, i ell no ens n'escatimava els detalls, car no s'entretenia a parlar-nos de monstres, que ja eren un tema de poca actualitat. D'Escil·les, Celenos ferotges, lestrígons devoradors de pobles i d'altres harpies d'aquesta índole,[14] se'n poden trobar a tot arreu; el que és difícil és trobar un poble governat de manera sana i amb saviesa.

En aquells pobles que havia descobert va observar algunes mesures organitzatives o maneres de fer poc adequades, certament, però també hi va recollir molts exemples sobre com corregir i regenerar les nostres ciutats, pobles, nacions i regnes. Tanmateix, com he dit més amunt, recuperaré aquesta qüestió en alguna altra banda; ara només pretenc narrar el que ell ens va dir sobre els costums i el règim polític dels utopians. Primer, doncs, intentaré reproduir la conversa en què, com per casualitat, va sortir a parlar de l'estat d'Utopia.

---

14. Són monstres imaginaris. Els dos primers apareixen a l'*Eneida* de Virgili, i els altres són gegants caníbals de l'*Odissea* d'Homer.